

Literatuur

- GITTENBERGER, A., N. SCHRIEKEN & W. LENGKEEK (2011): *Polycera faeroensis* Lemche, 1929, and *Doto dunnei* Lemche, 1976, new for the Dutch fauna and the central North Sea (Gastropoda, Nudibranchia). *Basteria* 75: 111-116.
- LORENZ, F. & D. FEHSE (2009): The Living Ovulidae – A manual of the families of Allied Cowries: Ovulidae, Pediculariidae and Eocypraeidae. – Hackenheim, Germany: Conchbooks.
- REIJNEN, B.T., B.W. HOEKSEMA & E. GITTENBERGER (2010): Host specificity and phylogenetic relationships among Atlantic Ovulidae (Mollusca, Gastropoda). *Contributions to Zoology* 79: 69-78.

SCHRIEKEN, N., A. GITTENBERGER & W. LENGKEEK (2011): First record of *Xandarovula patula* (Pennant, 1777) in the Dutch North Sea (Gastropoda, Ovulidae). *Basteria* 75: 107-110.

Gebruikte websites (alle geraadpleegd op 18-10-2011)

www.anemoon.org
 www.natuurbericht.nl/?id=6172&cat=strand_en_zee
 www.marlin.ac.uk/speciesinformation.php?speciesID=4343
 www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=140669

Auteurs:

Niels Schrieken	Arjan Gittenberger	Wouter Lengkeek
p.a. Stichting Anemoon	p.a. NCB Naturalis	p.a. Bureau Waardenburg
Postbus 29	Postbus 9517	Varkensmarkt 9
2120 AA Bennebroek	2300 RA Leiden	4101 CK Culemborg

Deze bijdrage is samengesteld door G.D. Majoor uit het artikel van Schrieken et al. in Basteria en teksten op de gespecificeerde websites.

WEEKDIEREN IN GEDICHTEN - Deel 3: Meer over de oester.**Michiel Schipper**

In deze aflevering: Waarin Joost van den Vondel en Jacob Cats min of meer hetzelfde gedicht over een oester schrijven en waarin het eten van een oester zowel de meeuw als de huisrat slecht bekommt. Waarin Vondel en Cats in twee andere gedichten laten zien dat er slimmere manieren zijn om een oester te openen en waarin Jacob Cats de tweekleppige schelp als beeld gebruikt om de huwelijkse trouw te propageren. Hiervoor wordt hij tweehonderd jaar later op de vingers getikt door een collega.

In 2008 gaat in Spirula het feuilleton “Weekdieren in gedichten” van start, waarvan vier jaar later het tweede deel over de huisjesslak verschijnt. Deze aflevering reageert op deel 1 waarin tot mijn grote verrassing het gedicht “Die greep is in de neep” uit de bundel Sinne- en minnebeelden (1618) van de staatsman en dichter Jacob Cats (1577-1680) wordt besproken. Als liefhebber van Nederlandse literatuur uit vervlogen tijden zie ik namelijk dit genre gedichten graag opnieuw in het licht gesteld. Om het geheugen nog even op te frissen: in het gedicht is er sprake van een meeuw die een geopende oester op het strand vindt. Als hij het weekdier wil oppikken sluit de oester zich en zit de meeuw gevangen:

**De meeuw vliegt over al, om haren kost te rapen,
 En vindt omtrent de strant een oester liggen gapen,
 Dies picktse naer het aes; maer, eer de vogel at,
 Soo sluyt de mossel toe: daer is de meeuw gevat.
 Siet daer een eygen beelt voor dese losse gasten,
 Die sonder na-gepeys in alle schotels tasten;
 Sy zijn te byster graegh, maer, siet! Ten lijt niet lang,
 De gryper is gevat, de jager wordt de vang.**

*na-gepeys = nadenken
 te bijster graegh = al te gretig*

Hoewel de 17^e eeuwse taal van het gedicht het midden houdt tussen hedendaags Nederlands en Zuid-Afrikaans is de strekking ervan ook anno 2012 niet al te moeilijk te vatten. De meeuw denkt een gemakkelijke prooi in de wacht te slepen maar komt bedrogen uit. De oester brengt het er weliswaar levend vanaf maar zit wel met een meeuw opgescheept.

De qua maatschappelijke positie minder chique en tegenwoordig helaas minder dan Cats gewaardeerde Joost van den Vondel (1587 – 1679) publiceerde in zijn VORSTELIICE WARANDE DER DIE-REN uit 1617 een gedicht dat inhoudelijk opmerkelijk veel overeenkomst vertoont met de Greep is in de neep. Ook hier is sprake van een geopende oester maar nu is het een huisrat die het op haar heeft voorzien. Door de kleppen te sluiten slaagt de oester er zelfs in haar predator te wurgen:

HUYS-RATTE EN OESTER

**Een Huys-Rat niet vernoeght dat zij leefde als de vrije,
 En in eens koopmans huys hadde alle leckernije
 Van suycker en bancket, van wilt en van ghebraed,
 En alles wat den disch eens handelaers beslaet:
 Dies zij van dertelheid beraen werd te verhuizen**

vernoeght = tevreden

*van dertelheyd beraen
 werd = besloot uit over-
 moed*

**Aen t' dorre en vochte strangh, daer steeds de baren bruyzen.
 Maer komende aen het Meyr en aen het natte zand
 Dat alzins light verwaeyt, zij flux een Oester vand:
 Dies gretigh nae den visch van binnen heeft ghegrepen,
 Maer d'Oester heeft de schelp al zachtkens toe ghenepen,
 En 'sRatten hoofd verplett, zoo dat het zwarte beest
 Op staende voet verworght, zeer deerlijck gaf den geest.**

strangh = strand

flux = weldra

**“Wie in gherusten staet en in een weeldigh leven
 “Zijn lusten niet bedwinght, maer nae yet nieuw wil streven,
 “Door dertelheyd bekoort, al zelden wel beklijft,
 “Vyt onghebondenheyd die hem tot weelde drijft.**

*Onghebondenheyd =
 gebrek aan zelfbeheersing*

Pag. 652 - 653

Over dit gedicht is zeker meer te zeggen maar vooral springt de grote overeenkomst met dat van Cats (1) in het oog zodat de vraag voor de hand ligt wie zich nu door wie liet inspireren. Heeft Cats Vondels gedicht onder ogen gehad bij het schrijven van de Greep of maakte de toen nog jeugdige Vondel een wat plompere versie van Cats' gedicht? Ik vermoed geen van tweeën. De door hen gebruikte beelden (meeuw & oester; oester & huisrat) waren in de zeventiende eeuw gemeengoed en werden door iedereen begrepen (2). Het thema van de oester duikt ook elders op in het Europa van de 17^e eeuw. Zo is er ook een fabel in dichtvorm bekend van La Fontaine over een rat en een oester (3) die eveneens veel overeenkomst vertoont met de twee eerder besproken. Mijn voorlopige veronderstelling is dat zowel Vondel als Cats (en mogelijk ook la Fontaine) hun thema ontlenuen aan een derde bron maar het valt buiten de bedoeling van mijn artikel om hier nader op in te gaan.

Laat ik mij verder beperken tot de twee vaderlandse dichters. De oester is niet altijd de winnaar maar ook wel eens de verliezer in hun gedichten. In de bundel Huys- en zedebeelden uit 1627 slaagt een kreeft erin een oester te verschalken door een fraai gekleurde steen in de geopende schelp te werpen. "Wacht u voor 's vijands geschenken" heet dit gedicht veelbetekend en merk op dat Cats de oester aanduidt als vis (die door de kreeft wordt "uytgesopen") Het gebruiken van de juiste zoologische aanduiding is van minder belang in dit soort gedichten, het gaat om de morele les die ermee wordt verkondigd.

Tsja, een gift is vergif als deze door een vijand wordt geschenken. Dit is een wijze les alhoewel we ons ondertussen wel moeten afvragen wat dit nog met malacologie te maken heeft. Bovendien liggen niet alle oesters geopend te wachten op de consument. In de eerder genoemde VORSTELIICE WARANDE DER DIEREN rept de dichter Vondel over een "adelaer" die op aanwijzing van een raaf de gesloten oester weet te openen door hem uit de klauwen naar beneden te laten vallen. De raaf is hem echter te slim af en gaat er met de buit van door en, voegt Vondel hieraan toe, als het brassen en smeeren (lees: hoeren en snoeren) ten einde loopt maken gelegenheidsvrienden zich snel uit de voeten en gaat de vriendschap rap over in vijandschap.:

Pag. 598 - 599

De gebruikte beelden geven er blijk van dat de beide dichters de vrije natuur waardeerden en bevatten hier en daar zelfs goede natuurobservaties.

Toch mag duidelijk zijn dat binnen dit genre de natuur uiteindelijk niet meer dan een aanleiding is om levenslessen te verkondigen. Met name de dichter Cats schrijft zijn gedichten nog sterk vanuit een humanistische traditie. Hierin figureert een beperkt aantal soorten dieren en is de dichter vooral geïnteresseerd in hun bruikbaarheid om hierin allerlei symbolische betekenissen te zien (4). Dichters in de 17^e eeuw zijn moralisten en slechts matig geïnteresseerd in de door hen geëtaleerde natuurkennis. Dit geldt natuurlijk in optima forma voor hun gedichten over schelpen.

Echt bruin bakt Cats het wat dit laatste betreft in zijn eerdergenoemde bundel Huis- en zedebeelden. Aan de constatering dat losse schelpkleppen vrijwel nooit opnieuw tot een geheel samen te voegen zijn verbindt hij de gedachte dat een eenmaal gesloten huwelijk nooit mag worden verbroken. Je moet er maar opkomen!

Het is met name door dit soort moralisme dat Cats vanaf de negentiende eeuw in hoog tempo uit de gratie raakt in Nederland. Het wordt bon ton hem te gaan persifleren en Nicolaas Beets, vooral bekend van het meesterwerk de "Camera Obscura" schrijft zelfs een parodie op het gedicht over de gepaarde schelpen. Inmiddels in de 19^e eeuw beland is deze anekdotiek een duidelijk signaal het wat Cats en Vondel betreft voorlopig hierbij te laten. Er zijn meer schelpen te vinden in 17^e eeuwse gedichten en ik hoop dat de serie ertoe bijdraagt dat NMV-leden plezier beleven bij het zoeken ernaar. Wie weet levert dat nog meer lezenswaardige artikelen op voor deze rubriek.

Noten

- (1) Cats (1795), pag.232-233
- (2) Kouwenhoven (2008), pag. 69
- (3) Le rat et l'huitre, Fables, pag. 243
- (4) Jorink (2007)

WACHT U VOOR 'S VIJANDS GESCHENKEN.

**De kreeft kan met geweld den oester niet gewinnen,
En daarom gaet het dier een looson vont versinnen:
Een key van schoone verf hy van den oever raept,
En goyt die in de schelp, terwijl sy leyt en gaept.
Siet, wat een slim geschenck! Siet daer den oester open,
Hy leyt als sonder kracht, sijn vis wort uytgesopen:
Ach! 't is vermomde gunst die ons in lyden brengt,
De gift die is vergif, wanneer een vyant schenkt**

looson vont = valse list

ADELAER EN DE RAVE

Aent ongheruste strandt des Zees, der duynen voester

*der duynen voester =
voedster van de duinen*

**Vond eenen Adelaer een toe-gesloten oester,
Soo vast ghesloten schelp dat hy vergeefs zijn best
En yd' len arbeyd dede om t' openen op't lest.
Een Rave daer ontrent, om sulcken buyt te krijghen
Riep, O ghy most om hoogh recht nae de wolcken stijghen,
En brisen d' oester-schelp doort vallen nae beneen,**

*brisen = breken,
verbrijzelen*

**Op een verheven klippe en rotze oft herden steen:
Want ydel en vergeefs ghy arbeyd met bezuren
Te breken deze schelp, die hart is van naturen.
Den Arend dit gheviel: steegh opwaerts nae de locht,
Liet vallen d' oester-schelp op datze breken mocht:
De schelpe viel in twee, datze op de rotze klaptten:
De Rave daer ontrent den visch terstond op snaptten.
" De tafel-vrunden zijn zoodanigh oock van aerd:
" Zy troetelen de weerd om eenen lecken-baert;
" Maer als ten eynde loopt het brassen en het smeeren,
" Zoo wil de vrundschap flux in vijandschap verkeerren.**

**NIET EN KANDER BETER PASSEN,
ALS DAT T' SAMEN IS GEWASSEN**

**Als van twee gepaerde schelpen
D' eene breeckt, of wel verliest,
Niemand sal u kunnen helpen -
Hoe men soeckt, hoe nau men kiest -
Aen een, die met effen randen
Juist op d'ander passen sou.
D' outste zijn de beste panden,
Niet en gaet voor d' eerste trou;**

Literatuur:

- Cats, Jacob., Alle de werken, uitgegeven door Mr. R. Feith. Elfde deel. Amsterdam, Johannes Allart, 1795
- Cats, Jacob.- Al de werken van Jacob Cats. *Met eene levensbeschrijving van den Dichter*. Schiedam: H.M. Roelants, 1855
- Jorink, Eric. - Het 'Boeck der Natuere'. *Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods schepping 1575-1715*. Leiden: Primavera Pers, 2007
- Kouwenhoven, Margreet.- Weekdieren in gedichten. Spirula 363 (2008), p.68-69
- La Fontaine. - Fables, précédées d'une notice biographique et littéraire. Paris :Librairie hachette et Cie, 1908
- Vondel, Joost van den. - De werken van Vondel. Eerste deel. Amsterdam: Maatschappij voor goede en goedkoop lectuur, 1927